

نشریه علمی اندیشه‌های نو در علوم جغرافیایی، دوره ۱، شماره ۱، پاییز ۱۴۰۲، صفحات ۳۱-۴۴

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۲/۰۷/۱۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۰۷

ارزشیابی توزیع فضایی خدمات عمومی شهری (مطالعه موردی شهرستان گتوند)

اردشیر رستمی

دانشجوی دکترای جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران

چکیده

توزیع نامناسب خدمات عمومی در شهرها باعث شکل‌گیری معضلات اجتماعی و زمینه‌ساز نابرابری‌ها و بی‌عدالتی در آن‌ها شده است. از سوی دیگر تاثیر جبران‌ناپذیری بر ساختار، ماهیت و جدایی‌گزینی طبقاتی محلات شهری و در نهایت مدیریت شهرها را با چالش‌های جدی مواجه کرده است. با توجه به اهمیت موضوع در این پژوهش به ارزشیابی توزیع فضایی خدمات عمومی در سه مولفه و بیست و یک گویه در چهار شهر شهرستان گتوند پرداخته شده است. روش پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و بر اساس روش به صورت پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش، ساکنان شهرهای مورد مطالعه بوده است. به منظور بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون کلموگروف-اسمینروف و جهت بررسی وضعیت متغیرهای پژوهش از آزمون علامت و با استفاده از نرم-افزار Spss استفاده شده است. در بخش تحلیل یافته‌ها، با توجه به نتایج آزمون کلموگروف-اسمینروف مشاهده می‌شود که مقدار سطح معناداری آزمون در تمامی موارد کمتر از ۰/۰۵ شده است. پس فرض نرمال بودن داده‌ها رد شده است. همچنین نتایج حاصل از آزمون علامت در ارزیابی متغیرهای پژوهش در شهرهای مورد مطالعه نشان می‌دهد؛ شهر صالح‌شهر با امتیاز ۳/۰۲، شهر ترکالکی با امتیاز ۲/۶۹، شهر جنت مکان با امتیاز ۲/۶۱ و شهر سماله با امتیاز ۲/۵۳ قرار گرفته‌اند. بنابراین با توجه به اینکه عدد ۳ به عنوان میانه نظری پاسخ متغیرها انتخاب شده، میزان رضایت‌مندی شهروندان از خدمات عمومی به غیر از شهر صالح‌شهر در سه شهر دیگر از وضعیت مناسبی برخوردار نمی‌باشد.

کلمات کلیدی: توزیع فضایی، خدمات عمومی شهری، آزمون علامت، شهرستان گتوند

مقدمه

در عصر کنونی توسعه و توزیع خدمات شهری بیانگر توسعه اقتصاد شهری در شهرها می باشد به طوری که این پدیده خدماتی رفاهی را باید یکی از عوامل مهم و ضروری در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هر شهری دانست (مهرافزون، ۱۳۹۶: ۱۹۰). بدون تردید امروزه نحوه تخصیص و توزیع امکانات و خدمات شهری در سطح شهر، علاوه بر آن که میزان توسعه یافتگی نواحی شهری را مشخص می کند، یکی از مهمترین عوامل تعیین کننده میزان توسعه یافتگی شهرهاست، به گونه ای که هر چه میزان امکانات و خدمات شهری در نواحی و مناطق شهری بیشتر باشد آن مناطق در درجه بالاتری از توسعه نسبت به سایر مناطق شهری قرار دارند. اما صرف وجود نواحی توسعه یافته، دال بر ارتقاء درجه توسعه یافتگی کل شهر نیست چرا که یک شهر زمانی در سطح بالایی از توسعه قرار می گیرد که کل مناطق شهری آن در همه ابعاد از سطح بالایی برخوردار باشند. به منظور حل مسائل ناشی از عدم تعادل های منطقه ای، گام نخست شناخت و سطح بندی نواحی شهری از نظر بر خورداری در زمینه های اجتماعی، اقتصادی و کالبدی می باشد. یکی از مهمترین موضوعات در مطالعات شهری، دسترسی عادلانه به تسهیلات و امکانات است که خود تحت تأثیر توزیع و پراکنش مراکز خدمات و انواع تسهیلات شهری بر اساس طرح های کاربری اراضی است (میرزائی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲). امروزه با گسترش شهرنشینی مقوله خدمات شهری و کیفیت آن مورد توجه متخصصان، برنامه ریزان و شهروندان قرار گرفته و بدین لحاظ اساساً طرح مباحث خدمات شهری با توسعه شهرنشینی همراه بوده است. گذشته از نوع و ماهیت خدمات شهری که خود متأثر از ساختارهای اقتصادی، سیاسی، اداری و حتی اقلیمی دارای اشکال مختلف و متفاوتی است، خدمات شهری همواره به عنوان یکی از شاخص های بارز مدنیت از دیرباز مطرح بوده است (بزی و عبداللهی پور حقیقی، ۱۳۹۲: ۲۰۲). در همین راستا می توان گفت؛ توجه به خدمات شهری و دسترسی آسان به خدمات شهری یکی از راه کارهای اساسی برای عدالت اجتماعی در شهرها می باشد که برای رسیدن به تحقق و برقراری عدالت اجتماعی در شهر باید این امکانات و خدمات به گونه ای صورت گیرد که به نفع تمامی اقشار و گروه های اجتماعی جامعه گردد. در این راستا کاربری ها و خدمات شهری از جمله عوامل مؤثر و مفیدند که به پاسخگویی نیازهای جمعیتی، افزایش منفعت عمومی و توجه به استحقاق و شایستگی افراد می توانند با برقراری عادلانه تر، ابعاد عدالت فضایی، اجتماعی، اقتصادی را برقرار نمایند (ملکی و رضایی اسحق و ندی، ۱۴۰۱: ۷۷). زیستن در محیط مسکونی مطلوب آرزوی بسیاری از افرادی است که بنا به دلایل متفاوت اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و کالبدی قادر به انتخاب مکان مناسب نیستند (شهبان و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۲). در چند دهه اخیر سکونتگاه های شهری با سرعت زیادی گسترش یافته اند و به شهرهای بزرگ تبدیل شده اند این وضعیت در کشورهای در حال توسعه حادثتر است به طوری که یکی از بارزترین ویژگی های شهرنشینی در این کشورها توزیع فضایی نامناسب شهر - هاست (بسطامی نیا و همکاران، ۱۳۹۶: ۴۸). با توجه به رشد ستابان شهرنشینی در کشور ما، نابرابری در برخورداری از خدمات و تضاد میان محله ها، چالشی عمده در شهرها محسوب می شود. بنابراین ضروری است مهم ترین مسئولیت برنامه ریزان و متصدیان شهری، تلاش برای دستیابی به فرصت های برابر در دسترسی گروه های مختلف جامعه ی شهری به خدمات و از بین بردن تضاد در تامین فرصت ها باشد (عبداللهی و مسلمی، ۱۳۹۷: ۶۹۷).

اهمیت و ضرورت توزیع خدمات عمومی شهری به عنوان عامل درآمد زایی، اشتغال‌زایی، خدماتی و رفاهی از شاخص‌های کاربردی برای توسعه اقتصاد شهری در شهرها و یکی از خواسته‌ها و ریشه‌های عمیق و استوار در فرهنگ غنی و بارور شهروندان ایران اسلامی است و نقش آن در شهرها سبب توسعه اقتصادی، بهبودی شهرها، زیباسازی شهرها، اشتغال‌زایی، عمران و بهسازی، سرمایه‌گذاری، توسعه صنعت گردشگری و... می‌شود که هرکدام از این عناوین مطرح شده در شهرها موجب توسعه اقتصادی و اجتماعی خواهد شد. بنابراین با توجه به اهمیت موضوع در این پژوهش به ارزشیابی توزیع فضایی خدمات عمومی شهری در چهار مولفه و بیست و هشت گویه در چهار شهر شهرستان گتوند پرداخته شده است. در این ارتباط می‌توان به سوال اصلی تحقیق اشاره کرد:

- ارزشیابی مولفه‌های خدمات عمومی شهری در محدوده مورد مطالعه چگونه است؟
- توزیع فضایی شهرهای محدوده مورد مطالعه از نظر مولفه‌های خدمات عمومی شهری چگونه است؟

پیشینه تحقیق

ملکی و رضایی اسحق‌وندی (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان تحلیل شاخص‌های عدالت اجتماعی و دسترسی به خدمات شهری در منطقه یک شهر کرمانشاه پرداخته است. نتایج کلی نشان می‌دهد شاخص‌های عدالت اجتماعی در توزیع مناسب خدمات شهری تأییر مثبت و معناداری داری دارد.

میرزائی و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان تحلیل مکانی-زمانی شاخص‌های دسترسی به خدمات شهری در طول توسعه بلندمدت شهر قزوین پرداخته است. نتایج پژوهش نشان داد هر چه فاصله از هسته مرکزی شهر قزوین بیشتر می‌شود، دسترسی به خدمات شهر کمتر است. در واقع، نواحی مرکزی شهر تسهیلات بیشتری دارند و با فاصله گرفتن از مرکز شهر از میزان آن‌ها کاسته می‌شود و به گاهاً به صفر می‌رسد.

بزی و عبداللهی پورحقیقی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان تحلیل پراکنش مکانی خدمات شهری بر مبنای خواست مردم شهر استهبان پرداخته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد در توزیع خدمات شهری (در ایجاد و توسعه خدمات) مردم مشارکت اندکی داشته‌اند و همچنین شهرداری و سایر سازمان‌های مرتبط با خدمات شهری نیز هیچ‌گونه نظرسنجی از مردم در زمینه کمبود خدمات شهری در شهر استهبان انجام نداده‌اند و خدمات شهری نیاز مردم شهر را در حد کمی برآورده ساخته است.

عبداللهی و مسلمی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان تحلیل توزیع فضایی خدمات عمومی شهری با استفاده از تکنیک‌های تصمیم‌گیری ویکور و واسپاس در شهر کرمان پرداخته است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد توزیع فضایی خدمات در مناطق چهارگانه شهر کرمان نامتعادل و اختلاف میان مناطق در برخورداری از خدمات شهری مشهود است. براساس نتایج هر دو مدل، مناطق ۲ و بهترین وضعیت و مناطق ۳ و ۴ وضعیت ضعیفی را از نظر داشتن خدمات شهری دارند.

لوپز (۲۰۰۹)، در پژوهشی با عنوان میزان رضایت شهروندان از مدیریت شهری در شهر کلگری کانادا پرداخته است. نتایج این پژوهش نشان داد؛ ۶۸ درصد از ساکنین از نحوه ارائه خدمات شهری ابراز رضایت داشته‌اند. و ۷ درصد هم ناراضی بوده و بقیه رضایت‌مندی در حد متوسطی داشته‌اند.

اختر و همکاران (۲۰۰۹)، در تحقیقی با عنوان ارزیابی عملکرد یکی از شرکت‌های خدماتی وابسته به شهرداری داکا در کشور بنگلادش از دیدگاه شهروندان پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد دو متغیر سواد و سن بر قضاوت شهروندان روی عملکرد این شرکت تأثیری نداشته است، اما میزان درآمد شهروندان تأثیر مثبتی را روی ارزیابی آن‌ها از عملکرد خدمات شهری بویژه در رابطه با جمع‌آوری زباله‌های شهری داشته است. بنابراین گروه‌های با درآمد بالاتر ارزیابی مثبتی نسبت به گروه‌های کم درآمد داشته‌اند.

مبانی نظری

خدمات و نظام شهری^۳

عدم تعادل و تمرکز شدید از جمله ویژگی‌های کشورهای جهان سوم است که این ویژگی معلول نتایج سیاست‌های رشد قطبی به شمار می‌رود. جمعیت شهرها (اندازه شهرها)، به طور گسترده بین سکونتگاه‌های گوناگون با اندازه‌ها و الگوهای متفاوتی در مناطق مختلف توزیع شده‌اند. این الگوهای کاملاً متفاوت، بیشتر روشنگر مناطقی است که رشد شهرها در آن به طور بی‌برنامه و با سیاست‌های نابرابر اتفاق می‌افتد. طی این روند معمولاً بزرگترین شهرها، سریع‌ترین نرخ‌های رشد را پیدا می‌کنند که این امر موجب بروز و ظهور تسلط جمعیتی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی یک یا چند شهر بر شهرهای دیگر در داخل نظام شهری یک کشور یا منطقه می‌گردد (مومنی، ۱۵:۱۳۸۹). امروزه زندگی در شهرها با توجه به ساختار فضائی-کالبدی آن‌ها، پیچیدگی مناسب‌ها و فعالیت‌های اقتصادی-اجتماعی، تعمیق و گسترش تقسیم کار اجتماعی و اقتصادی، نیازهای فزاینده فرهنگی، فراغتی و اجتماعی شهروندان بیش از هر دوره دیگری وابسته به خدمات شده است. تقسیمات سه گانه عرصه‌های فعالیت اقتصادی که شامل فعالیت‌های کشاورزی، صنعتی و خدماتی بوده، در چند دهه اخیر به طور گسترده‌ای تحت تأثیر گسترش و پیچیدگی فعالیت‌های خدماتی دگرگون شده و گروه‌های نوین خدماتی نظیر خدمات اطلاع‌رسانی، خدمات فراغتی، خدمات رایانه‌ای و غیره پدیدار شده است لذا با توجه به نقش روزافزون فعالیت‌های خدماتی در نظام شهرنشینی، ضرورت‌های جدیدی در روند برنامه‌ریزی شهری پدید آمده است و مساله چگونگی پراکنش مراکز خدماتی و نحوه دسترسی به خدمات اینگونه مراکز از اهمیت فرآیندها برخوردار است (معروف‌نژاد و رستمی، ۱۳۹۷: ۹۴۳). بررسی‌های تجربی روشن می‌کند که وجه ممیزه و مشخصه شهرنشینی جهان سومی فعلی ناموزون و بی‌عدالتی است. پیامد این امر گسترده شدن تفاوت‌های اجتماعی-اقتصادی در بین شهروندان و شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیر

1Lpsos

2Akther et al

3Services and Urban System

رسمی و ناهنجاری‌های اجتماعی است. به همین منظور امروزه در مطالعات و برنامه‌ریزی‌ها و توزیع خدمات عمومی به عدالت اجتماعی و رفاه شهروندان توجه فراوانی شده است. الگوی توزیع و دسترسی نامناسب خدمات عمومی از جمله عواملی است که موجب محروم ماندن برخی شهروندان از امکانات و زیر ساخت‌های شهری و پیامدهای منفی آن‌ها می‌باشد. این الگوی توزیع نامناسب، جداگزینه‌های اکولوژیک و شکاف روزافزون و دو قطبی شدن مناطق و گروه‌های اجتماعی را در شهرها سبب شده است و دستیابی به مقدمات توسعه پایدار شهری را امکان‌ناپذیر می‌سازد (Griffiths, 2000).

خدمات عمومی و فضاهای شهری^۱

نگاه ما به فضاهای شهری می‌تواند بر اساس الگوهای متفاوت مردم در خلق مکان‌ها و محله‌های متنوع باشد. به عنوان گزینه‌ای دیگر می‌توانیم فضاهای شهری را از دیدگاه افرادی ببینیم که براساس ظرفیت ذهنی‌شان درک متفاوتی از شهرها دارند. بدین طریق می‌توانیم به تعداد همان افراد، به درک‌های متفاوتی از فضای شهری برسیم. مساله مهم در مورد فضاهای عمومی جاذب برای مردم، ایجاد حس مطلوب بودن یا راحتی در آنها است. واقعیت‌گرایان ناپذیر آن است که مردم در فعالیت‌های معماران، برنامه‌ریزان و غیره از روی کیفیت و به ویژه کمیت کالبدی آن چه در اطراف خود می‌بینند یا تجربه می‌کنند، قضاوت خواهند کرد روابط اجتماعی و معاشرت عمومی مردم در قرارگاه‌های رفتاری عمومی صورت می‌گیرد. آنان جذب قرارگاهی می‌شوند که توانایی و میل به سازگاری با الگوهای ثابت رفتاری که در آنجا روی می‌دهند را داشته باشند طی بیست سال اخیر تحقیقات زیادی در کشورهای مختلف دنیا، به خصوص در آمریکا به منظور تدوین شاخص‌های ارزیابی کیفیت محیط انجام شده است. در آمریکا تحقیقات گسترده‌ای از سال ۱۹۸۳ تاکنون به منظور دستیابی به شاخص‌هایی برای ارتقاء کیفیت محیط سکونت از طریق سیاست‌گذاری‌های دولتی صورت گرفته است.

در کشورهایی همچون کانادا، فرانسه، هلند، نروژ و انگلستان به منظور ارزیابی و ارتقاء کیفیت محیط در مقیاس‌های ملی و محلی، شاخص‌ها و چشم‌اندازهایی در سیاست‌گذاری‌ها و اهداف ملی در نظر گرفته شده است، Montalvo, (2009:11). شهرسازان و برنامه‌ریزان عموماً مؤلفه‌های مختلفی را از جنبه‌های گوناگون در مورد کیفیت محیط شهری عنوان می‌کنند. برنامه‌ریزان و طراحان دارای نقطه نظرهای خاص خود در مورد شهرها بوده و مجموعه‌ای مشخص از ارزش‌ها را درباره کیفیت شهر قائل هستند که می‌توان به این موارد اشاره نمود: مشارکت و کنترل محله‌ای، خودکفایی، ثبات اجتماعی و فضاهایی که روابط اجتماعی غیررسمی را تسهیل می‌کند. گرچه ممکن است ارزش‌های اصلی باشند، ولی اغلب عوامل دیگری چون برابری و عدالت، سلامتی، پاکیزگی، تعادل، نظم، پرهیز از اتلاف و برقراری رابطه نزدیک با طبیعت نیز مورد تأکید قرار گرفته است. پیشنهادهایی نیز ممکن است جنبه‌های دیگری نظیر تنوع و آزادی، لذت به وجود آوردن، تکامل شخص یا گروه و یا حتی گاه آسایش، کارایی عملکرد یا دسترسی خوب را در برگیرد. ساوت ورت^۲ دوازده معیار کلی را به عنوان عامل اصلی مؤثر در کیفیت محیط شهری مطرح کرده است که عبارتند از: دسترسی،

^۱Public Services and Urban Spaces

^۲Southworth

راحتی و آسایش، سرزندگی و حیات، شغف و شادی، شکل، حفاظت از محیط، تنوع و تجانس، معنی، خوانایی ساخت، باز بودن فضاها، مرمت و نگهداری و سلامتی و ایمنی حفاظت بیولوژیکی، تنوع، تحرک، انتخاب محل سکونت، اجتناب از تبعیض اجتماعی و امکان گسسته شدن از پیوندهای اجتماعی نیز بخشی از عوامل برشمرده هستند (قربانیان، ۱۳۹۰: ۶).

مواد و روش تحقیق

روش پژوهش کمی است و در انجام آن از روش پیمایشی استفاده شده و جمع آوری اطلاعات از طریق پرسشنامه انجام گرفته است. جامعه آماری پژوهش، ساکنان چهار شهر شهرستان گتوند است که با استفاده از رابطه کوکران، حجم نمونه، ۳۷۹ نفر بدست آمده است. نمونه برداری از جامعه آماری، به صورت تصادفی ساده انجام شد. در این تحقیق سه شاخص و بیست و یک گویه/زیرشاخص انتخاب گردید (جدول ۱). در هر شاخص چند معرف در نظر گرفته شد و پرسشنامه براساس آن تنظیم گردید. سوالها براساس طیف لیکرت طراحی شدند و پاسخها به ۵ دسته‌ی خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم تقسیم شدند. برای برآورد روایی ابزار پژوهش، از اعتبار صوری استفاده شد. در این روش، گویه‌های هر مفهوم، در اختیار صاحب نظران و متخصصان قرار گرفت. اجماع و توافق نظر آنها برسر طیفی منسجم از گویه‌ها برای سنجش هر مفهوم، به اعتبار صوری ابزار پژوهش منجر شد. برای برآورد پایایی پژوهش، از تکنیک آلفای کرونباخ استفاده شد. که مقادیر آن برای هر قلمرو به صورت جداگانه در جدول ۱، نشان داده شده است. آلفای محاسبه شده برای هر متغیر، عددی مطلوب (۰/۷۵) است.

جدول ۱- شاخص و گویه‌های انتخابی پژوهش

شاخص	گویه/زیرشاخص
عمران و خدمات	۱. وضعیت و ایجاد خیابان، کوچه و میدین. ۲. نام‌گذاری معابر و نصب لوحه نام آنها. ۳. وضعیت جمع آوری و دفع آب‌های سطحی. ۴. وضعیت زیباسازی و بهبود محیط کالبدی. ۵. احداث، توسعه و نگهداری فضای سبز عمومی و پارک‌ها. ۶. وضعیت و گسترش حمل و نقل عمومی. ۷. وضعیت و احداث پارکینگ های عمومی. ۸. وضعیت و تجهیز روشنایی معابر. ۹. وضعیت و احداث سرویس‌های بهداشتی در سطح شهر. ۱۰. وضعیت و احداث میدین/بازرچه میوه و تره بار. ۱۱. وضعیت پاکیزگی و بهداشت محیط (جمع آوری زباله و نظیف معابر).
نظارت	۱۲. وضعیت نظارت بر ساخت و سازها. ۱۳. وضعیت نظارت بر سدمعبر و مشاغل مزاحم. ۱۴. وضعیت نظارت بر تکدی‌گری. ۱۵. وضعیت نظارت بر صدور پروانه کسب اصناف. ۱۶. وضعیت نظارت بر اخذ عوارض شهرداری.
اجتماعی - فرهنگی	۱۷. وضعیت و نظارت بر فضاها و ورزشی همگانی. ۱۸. برگزاری مراسم مذهبی و جشن‌های عمومی. ۱۹. رسیدگی به شکایات مردمی در شهرداری. ۲۰. مشارکت مردم در امور شهر. ۲۱. تکریم ارباب رجوع.

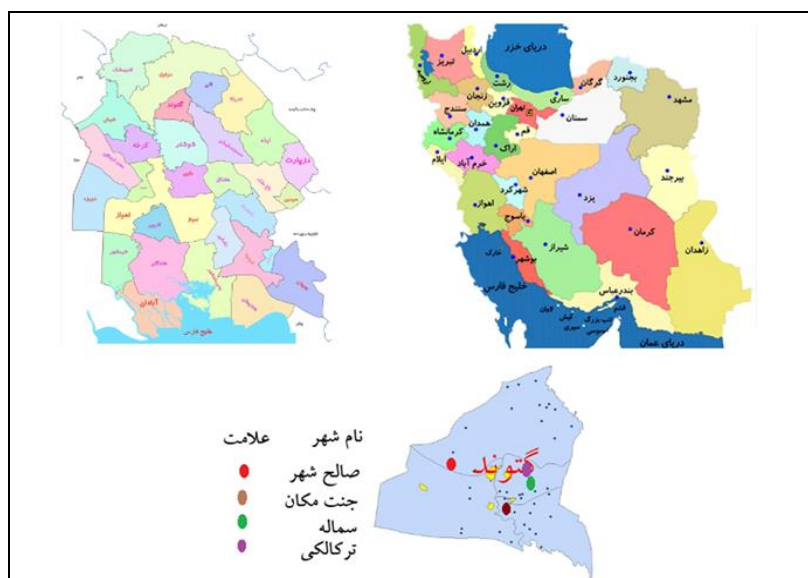
جدول ۲- میزان پایایی سازه های تحقیق

میزان آلفا	میزان آلفا	میزان آلفا	میزان آلفا	میزان آلفا	میزان آلفا	میزان آلفا	میزان آلفا	میزان آلفا	میزان آلفا
۰/۷۶	۰/۷۸	۰/۷۳	۰/۷۳	۰/۷۷	۰/۷۵	۰/۷۳	۰/۷۴	۰/۷۷	۰/۷۶
۵	۹	۳	۸	۲	۷	۱۰	۷	۱۲	۲۱
۰/۷۳	۰/۷۳	۰/۷۶	۰/۷۴	۰/۷۴	۰/۷۹	۰/۷۳	۰/۷۴	۰/۷۷	۰/۷۶
۱۵	۱۴	۱۳	۱۳	۱۲	۱۷	۲۰	۱۷	۱۷	۲۱
۰/۷۳	۰/۷۳	۰/۷۹	۰/۷۵	۰/۷۵	۰/۷۴	۰/۷۳	۰/۷۴	۰/۷۷	۰/۷۶

مآخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهر گتوند از شهرهای استان خوزستان است. این شهر مرکز شهرستان گتوند است و در سال ۱۳۹۵، تعداد ۲۴۲۱۶ نفر جمعیت داشته است. گتوند پیش از این در بخش گتوند شهرستان شوشتر قرار داشت که با ارتقاء بخش گتوند به شهرستان، تقسیمات کشوری آن نیز تغییر کرد. شهرستان گتوند در شمال شهرستان شوشتر قرار دارد و دارای دو ناحیه دیمچه و عقیلی است. شهرستان گتوند دارای ۵ شهر به نام های، گتوند، جنت مکان، سماله، ترکالکی، صالح شهر می باشد (شکل ۱). نتیجه حاصل از سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ کشور نشان می دهد به ترتیب شهرهای جنت مکان با جمعیت ۵۳۶۰ نفر، شهر ترکالکی با ۵۶۸۸ نفر، صالح شهر با ۱۵۰۰۰ نفر و شهر سماله با ۱۷۸۴ نفر اعلام شده است.

شکل ۱- موقعیت محدوده مورد مطالعه در کشور، استان و شهرستان گتوند

مآخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی

بر اساس یافته‌های توصیفی مستخرج از پرسشنامه؛ ۲۹۶ نفر پاسخ‌دهندگان مردان و ۸۳ نفر زنان می‌باشند. از نظر مدت زمان سکونت هر یک از پاسخ‌دهندگان در محله، ۳۰۱ نفر بیشتر از ۲۰ سال و ۷۸ نفر کمتر از ۲۰ سال سکونت داشتند (جدول ۳).

جدول ۳- فراوانی جنسیت و مدت زمان سکونت در محدوده مورد مطالعه پژوهش

تعداد مردان	تعداد زنان	مدت زمان سکونت (بیشتر از ۲۰ سال)	مدت زمان سکونت (کمتر از ۲۰ سال)
۲۹۶	۸۳	۳۰۱	۷۸

مآخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

یافته‌های استنباطی

برای ارزیابی توزیع فضایی خدمات عمومی با استفاده از پرسشنامه تنظیم شده در چهار شهر صالح‌شهر، ترکالکی، سماله و جنت مکان با انتخاب بیست زیرشاخص در قالب سه شاخص اصلی (عمران-خدمات، نظارت و اجتماعی- فرهنگی) از منظر ساکنان این شهرها انجام گردید. در هر یک از شهرها از روش آماری میانگین پاسخ‌ها استفاده شده است. بنابراین با توجه به اینکه در جریان گردآوری داده‌ها از طیف ۵ درجه ای لیکرت استفاده شده و رتبه‌های ۱ تا ۵ به پاسخ‌ها اختصاص داده شده است، امتیاز انشان دهنده میزان بسیار کم رضایتمندی و امتیاز ۵ نشان دهنده بیشترین میزان رضایتمندی بوده است. بنابراین می‌توان عدد ۳ را به عنوان میانه نظری پاسخ‌ها انتخاب کرد و میانگین امتیاز میزان رضایتمندی شهروندان در این ۴ شهر را با عدد ۳ مقایسه نمود. در ابتدا به منظور بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها و مؤلفه‌ها از آزمون کلموگروف-اسمیرنوف استفاده شد. فرض صفر به این صورت انتخاب شده است که داده‌ها نرمال باشند. سطح آزمون نیز ۵ درصد در نظر گرفته شد. نتایج تحلیل این آزمون در جدول ۴، نشان داده شده است. براساس نتایج به دست آمده از پژوهش، در کل میزان رضایت شهروندان دارای امتیاز ۲/۸۳ است که پایین تر از حد میانگین است (جدول ۵).

جدول ۴- نتایج آزمون کلموگروف - اسمیرنوف برای شاخص‌های پژوهش

شاخص	آماره کلموگروف اسمیرنوف Z	سطح معناداری
عمران و خدمات	۰/۲۷۳	۰/۰۰۰۰
نظارت	۰/۲۱۹	۰/۰۰۰۰
اجتماعی- فرهنگی	۰/۲۴۷	۰/۰۰۰۰

مآخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

با توجه به نتایج بدست آمده از جدول ۴، مشاهده می‌شود که مقدار سطح معناداری آزمون در تمامی موارد کمتر از ۰/۰۵ شده است. پس فرض نرمال بودن داده‌ها رد شده است. بنابراین به منظور بررسی امتیاز مولفه‌ها و گویه‌های پژوهش و میزان رابطه آن‌ها از آزمون ناپارامتری علامت یا نشانه استفاده شد که نتایج آن در جدول ۵، قابل مشاهده است.

جدول ۵- نتایج محاسبه مجموع امتیاز و میانگین مولفه‌ها و گویه‌های پژوهش با استفاده از آزمون علامت

میانگین	امتیاز	گویه‌ها	مولفه‌ها
	۳/۱	وضعیت و ایجاد خیابان، کوچه و میداين	
	۳/۱۱	نام‌گذاری معابر و نصب لوحه نام آن‌ها	
	۲/۷۸	وضعیت جمع‌آوری و دفع آب‌های سطحی	
	۲/۷۶	وضعیت زیباسازی و بهبود محیط کالبدی	
	۳/۰۹	احداث، توسعه و نگهداری فضای سبز عمومی و پارک‌ها	عمران
۲/۸۹	۲/۸۲	وضعیت و گسترش حمل‌ونقل عمومی	و
	۲/۸۵	وضعیت و احداث پارکینگ‌های عمومی	خدمات
	۳/۱	وضعیت و تجهیز روشنایی معابر	
	۲/۷۳	وضعیت و احداث سرویس‌های بهداشتی در سطح شهر	
	۲/۷۱	وضعیت و احداث میداين/بازراچه میوه و تره بار	
	۲/۷۸	وضعیت پاکیزگی و بهداشت محیط (جمع‌آوری زباله و نظیف معابر)	
	۲/۹۹	وضعیت نظارت بر ساخت و سازها	
	۲/۸۵	وضعیت نظارت بر سد معبر و مشاغل مزاحم	
۲/۸۳	۲/۸۵	وضعیت نظارت بر تکدی‌گری	نظارت
	۲/۷۴	وضعیت نظارت بر صدور پروانه کسب اصناف	
	۲/۷۶	وضعیت نظارت بر اخذ عوارض شهرداری	
	۲/۶۳	وضعیت و نظارت بر فضاهای ورزشی همگانی	
	۲/۹۸	برگزاری مراسم مذهبی و جشن‌های عمومی	اجتماعی
۲/۷۷	۲/۹۵	رسیدگی به شکایات مردمی در شهرداری	و
	۲/۶۶	مشارکت مردم در امور شهر	فرهنگی
	۲/۶۴	تکریم ارباب رجوع	

مآخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

با توجه به تحلیل نتایج پرسشنامه‌های پژوهش بوسیله آزمون ناپارامتری علامت/ نشانه و داده‌های بدست آمده در جدول ۵، مشاهده می‌شود که به غیر از چهار گویه؛ وضعیت و ایجاد خیابان، کوچه و میدین با امتیاز ۳/۱، نام‌گذاری معابر و نصب لوحه نام آن‌ها با امتیاز ۳/۱۱، احداث، توسعه و نگهداری فضای سبز عمومی و پارک‌ها با امتیاز ۳/۰۹، وضعیت و تجهیز روشنایی معابر با امتیاز ۳/۱ که بالاتر از حد متوسط ارزیابی (عدد ۳) قرار گرفته‌اند بقیه گویه‌ها در شهرهای مورد مطالعه پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی (عدد ۳) قرار دارند که نشان‌دهنده وضعیت ضعیف در پاسخ به سنجش گویه‌های مذکور است. همچنین در ارزیابی امتیاز بیست و یک گویه پژوهش تنها چهار گویه امتیاز بالاتر از حد متوسط (۳) بدست آورده‌اند که در بین این چهار گویه، نام‌گذاری معابر و نصب لوحه نام آن‌ها با امتیاز ۳/۱۱ بالاترین میزان ارزیابی میدانی را به خود اختصاص داده‌است.

در ادامه پژوهش برای محاسبه میانگین میزان ارتباط مجموع متغیرها در چهار شهر محدوده مورد مطالعه پژوهش محاسبه گردید که براساس جدول ۶، شهر صالح شهر با امتیاز ۳/۰۲ و انحراف معیار ۰/۷۸ شده است. از سوی دیگر مقدار آماره آزمون $1/373$ و سطح معناداری آزمون کمتر از ۰/۰۵ است. بنابراین با توجه به اینکه میانگین وضعیت متغیرهای پژوهش در شهر صالح شهر از متوسط (۳) بیشتر شده است. می‌توان نتیجه گرفت که وضعیت این متغیرها در آن به نسبت سه شهر دیگر بهتر بوده است.

جدول ۶- نتایج آزمون علامت در میزان ارتباط متغیرهای پژوهش در شهر صالح شهر

میانگین	انحراف معیار	آماره Z	P
۳/۰۲	۰/۷۸	۱/۳۷۳	۰/۰۳۱

مآخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

نتایج آماری ارزیابی مولفه‌های پژوهش در شهر سماله با توجه به داده‌های جدول ۷، مشاهده می‌شود که میانگین میزان ارتباط مجموع متغیرها در این شهر برابر ۲/۵۳ و کمتر از حد متوسط (۳) شده است. از سویی دیگر مقدار سطح معناداری آزمون کمتر از ۰/۰۵ است. بنابراین آزمون معنادار بوده و می‌توان نتیجه گرفت که وضعیت متغیرهای پژوهش در شهر سماله ضعیف ارزیابی می‌گردد.

جدول ۷- نتایج آزمون علامت در میزان ارتباط متغیرهای پژوهش در شهر سماله

میانگین	انحراف معیار	آماره Z	P
۲/۵۳	۰/۸۷	۱/۴۵۲	۰/۰۲۵

مآخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

با توجه به داده‌های جدول ۸، مشاهده می‌شود که میانگین میزان ارتباط مجموع متغیرها در شهر ترکالکی برابر ۲/۶۹ و کمتر از حد متوسط (۳) با انحراف معیار ۰/۶۴ شده است. از سوی دیگر مقدار آماره آزمون $1/343$ و سطح معناداری آزمون کمتر از

۰/۰۵ شده است. بنابراین آزمون معنادار بوده و می توان نتیجه گرفت که وضعیت متغیرهای پژوهش در شهر ترکالکی ضعیف ارزیابی می گردد.

جدول ۸- نتایج آزمون علامت در میزان ارتباط متغیرهای پژوهش در شهر ترکالکی

میانگین	انحراف معیار	آماره Z	P
۲/۶۹	۰/۶۴	۱/۳۴۳	۰/۰۲۹

مآخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

با توجه به داده های جدول ۹، مشاهده می شود که میانگین میزان ارتباط مجموع متغیرها در شهر جنت مکان برابر ۲/۶۱ و کمتر از حد متوسط (۳) با انحراف معیار ۰/۶۲ شده است. از سوی دیگر مقدار آماره آزمون ۱/۳۹۶ و سطح معناداری آزمون کمتر از ۰/۰۵ شده است. بنابراین آزمون معنادار بوده و می توان نتیجه گرفت که وضعیت متغیرهای پژوهش در شهر جنت مکان ضعیف ارزیابی می گردد.

جدول ۹- نتایج آزمون علامت در میزان ارتباط متغیرهای پژوهش در شهر جنت مکان

میانگین	انحراف معیار	آماره Z	P
۲/۶۱	۰/۶۲	۱/۳۹۶	۰/۰۱۵

مآخذ: نگارنده، ۱۴۰۰

نتایج کلی آزمون علامت نشان می دهد وضعیت بررسی ۲۱ گویه در چهار شهر مورد مطالعه به ترتیب: شهر صالح شهر با امتیاز ۳/۰۲، شهر ترکالکی با امتیاز ۲/۶۹، شهر جنت مکان با امتیاز ۲/۶۱ و شهر سماله با امتیاز ۲/۵۳ قرار گرفته اند. بنابراین می توان اذعان داشت شهر صالح شهر با توجه به میانگین وضعیت متغیرهای آن که از متوسط (۳) بیشتر شده است به نسبت سه شهر دیگر در محاسبات آماری وضعیت بهتری را نشان می دهد.

نتیجه گیری و پیشنهادها

توجه به جنبه های ساختار فضایی شهر از نظر نحوه پراکنش جمعیت و نحوه توزیع خدمات در مناطق شهری، یکی از موارد مهم در ارائه برنامه ریزی صحیح و کاربردی در محیط های شهری است. همان طور که مشخص است پژوهش های متعددی در ارتباط با موضوع تحقیق صورت گرفته است که عمدتاً به ارزیابی توزیع فضایی خدمات در سطوح متفاوت محلی، ملی و استانی پرداخته اند. آنچه مسلم است و لزوم نوآوری پژوهش حاضر است را از مطالعات گذشته مشخص می کند توجه اساسی به شاخص های موثر برای تعادل بخشی فضایی در بهره مندی ساکنان از خدمات اساسی در راستای عدالت اجتماعی در سطح شهرهای محدوده مورد مطالعه است.

در این پژوهش هدف ارزشیابی توزیع فضایی خدمات عمومی در سه مولفه و بیست و یک گویه در چهار شهر شهرستان گتوند است. نتایج به دست آمده از تحقیق حاکی از آن است که چهار شهر شهرستان گتوند از توزیع خدمات و امکانات موزون برخوردار نیستند. به صورتی که شهر صالح‌شهر با بیشترین سطح جمعیتی در بین ۳ شهر دیگر از نظر ارائه خدمات در وضعیت بهتری قرار گرفته است. این نکته گویای این است که خدمات موجود در شهر صالح‌شهر اگر چه از نظر تعداد بیشترین تعداد را در انواع خدمات دارد ولی با توجه به جمعیت شهر این مقدار آن کافی نیست. نکته حائز اهمیت این است که شهر صالح‌شهر با بیشترین میزان جمعیت بعد از شهر گتوند مرکز شهرستان گتوند در بین سه شهر دیگر از لحاظ سطح توزیع و افزایش خدمات عمومی شهری با مقدار بسیار کمی نسبت به حد متوسط آزمون به عمل آمده (عدد ۳) با امتیاز ۳/۰۲ قرار گرفته است. که این موضوع نشان می‌دهد که توزیع و افزایش خدمات عمومی شهری در این شهر خصوصاً بحث عمران و نظارت و مسایل اجتماعی - فرهنگی بهتر بیشتر مورد توجه قرار گیرد. پیشنهادهای مطرح در این پژوهش به قرار زیر است:

۱- با توجه به اینکه شهرستان گتوند ناحیه ای است که از لحاظ کشاورزی و دامپروری می‌تواند مستعد باشد از این رو تمرکز بر روی فعالیت این بخش با نگاه تقویت و احداث کشت و صنعت‌های موجود... در رونق و ایجاد اشتغال جوانان بومی آن حائز اهمیت است.

۲- نزدیک بودن به خط‌آهن سراسری جدید الاحداث شوشتر - اندیمشک - اهواز - خرمشهر - تهران و بالعکس می‌تواند در انتقال تولیدات معدنی شهرستان گتوند به مرکز کشور یا صادرات به سواحل جنوبی خلیج فارس حائز اهمیت باشد.

۳- تقویت و توجه به صنایع جانبی کشت و صنعت کارون نیز می‌تواند در ایجاد اشتغال ساکنان ناحیه بسیار مهم باشد (صنایع الکل سازی - صنایع چوب و کاغذ - تهیه خوراک دام و...).

منابع و مأخذ

۱. بزلی، خدارحم، و عبدالمهی پورحقیقی، ابوالفضل (۱۳۹۲). تحلیل پراکنش مکانی خدمات شهری بر مبنای خواست مردم (مطالعه موردی: شهرستانها). فصل نامه جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، ۲۴(۴۹)، ۲۰۱-۲۱۴.
۲. بسطامی نیا، امیر، صفایی پور، مسعود، ملکی، سعید، تازش، یوسف، و امیدپور، کورش (۱۳۹۶). سیر تحولات سلسله مراتب شهری در استان خوزستان طی دهه های (۸۵-۱۳۳۵). فصل نامه آمایش محیطی، ۱۰(۳۶)، ۴۷-۶۸.
۳. شهبان، پویان، سعیدپور، سمیرا، و پیرایه گر، میلاد (۱۳۹۳). سنجش رضایت مندی سکونتی ساکنان (بافت جدید) و ساکنان محله خواهرامام (بافت قدیم) در رشت. فصل نامه آمایش محیطی، ۷(۲۴)، ۴۱-۶۲.
۴. عبداللهی، علی اصغر، و قاسمی، مسلم (۱۳۹۷). تحلیل توزیع فضایی خدمات عمومی شهری با استفاده از تکنیک های تصمیم گیری Waspas و Vikor (مطالعه موردی: کرمان). فصل نامه پژوهش های جغرافیایی برنامه ریزی شهری، ۶(۴)، ۷۱۵-۶۹۵.
۵. قربانیان، جبریل (۱۳۹۰). بررسی تپه ها و ساختار زمین شناسی شهر اهواز، اولین همایش زمین شناسی و سیستم های اطلاعات جغرافیایی، شیراز.
۶. معروف نژاد، عباس، و رستمی، اردشیر (۱۳۹۷). ارزیابی هفت شاخص خدمات شهری در چهارشهر شهرستان گتوند با استفاده از مدل اسکالوگرام. فصل نامه جغرافیا و روابط انسانی، ۱(۲)، ۹۴۰-۹۵۶.
۷. ملکی، سعید، و رضایی اسحق وندی، ساره (۱۴۰۱). تحلیل شاخص های عدالت اجتماعی و دسترسی به خدمات شهری (مطالعه موردی: منطقه یک، شهر کرمانشاه). فصل نامه جغرافیا و توسعه فضای شهری، ۹(۴)، ۷۵-۹۱.
۸. مومنی، مهدی، و حاتمی، مجتبی (۱۳۸۹). تحلیل جغرافیایی از نابرابری و عدم تعادل فضایی توسعه در استان یزد. فصل نامه جغرافیا و مطالعات محیطی، ۲(۴)، ۱۵-۲۵.
۹. مهرافزون، محمد (۱۳۹۶). تبیین نقش توزیع خدمات شهری در توسعه اقتصاد شهری (مطالعه موردی: شهر بروجرد). فصل نامه جغرافیا و برنامه ریزی شهری چشم انداز زاگرس، ۹(۳۳)، ۱۸۹-۲۱۲.
۱۰. میرزائی، عصمت، نصیرلو، عباس، و کیامیری، فاطمه (۱۴۰۰). تحلیل مکانی- زمانی شاخص های دسترسی به خدمات شهری در طول توسعه بلند مدت شهر قزوین. فصل نامه مطالعات جامع در مدیریت شهری، ۲(۸)، ۱-۱۷.
11. Akther, M., Islam, I., & Uddin Hassan, M. (2009). Evaluation of municipal services in selected wards of Dhaka city corporation: Citizen,s perspective Bangladesh. *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management*, 4(1S), 133-145.
12. Griffiths, S. (2000). Historical space and the practice of spatial history: The spatiofunctional transformation of Sheffield. 1770-1850. University College London, UK.
13. Lpsos, R. (2009). The city of Calgary Citizen Satisfaction Survey. Canada, p37. -
14. Montalvo, J. N. (2009). Spatial Equity in the Urban Environment: Assessing Neighborhood Accessibility to Public Amenities, Masters theses. University of Alberta. Edmonton

